

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕДАГОГІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ

ОСНОВНІ ПИТАННЯ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ ТЕМИ

- 1.** Педагогічне спілкування, його особливості, функції.
- 2.** Суб'єкт-суб'єктний характер педагогічного спілкування, його головні ознаки.
- 3.** Складові спілкування, характеристика основних компонентів.
- 4.** Структура педагогічного спілкування.
- 5.** Стилi ставлення педагога до вихованців та стилі педагогічного спілкування.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна:

- 1.** Лисянська Т.М. Педагогічна психологія: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. – 2-ге вид. випр. і доп. / Т.М. Лисянська. – Київ: Каравела, 2012. – 264 с. – С. 246-252.
- 2.** Педагогічна майстерність: Підручник / [І. А. Зязюн, Л.В. Крамущенко, І.Ф. Кривонос та ін.]; За ред. І.А. Зязюна. – 2-ге вид., допов. і переробл. – К.: Вища шк., 2004. – 422 с. – С. 112-127.
- 3.**
- 4.** Степанов О. М. Педагогічна психологія: Навчальний посібник / О.М. Степанов. – К.: Академвидав, 2011. – 416 с. – С. 368-380.

Додаткова література:

1. Бодалев А.А. Психология общения / А.А. Бодалев. – М.: Издательство «Институт практической психологии», Воронеж: НПО «МОДЭК», 1996. – 256 с.
2. Брунер Дж. Психология познания: За пределами непосредственной информации [Перевод с англ. К.И. Бабицкого; Предисл. и общая ред. действ. члена АПН СССР А.Р. Лурия] / Джером Брунер. – М.: Прогресс, 1977. – 413 с.
3. Кан-Калик В.А. Учителю о педагогическом общении / В. А. Кан-Калик. – М.: Просвещение, 1987. – 190 с.
4. Леви В.Л. Искусство быть другим / В.Л. Леви. – М.: Знание, 1980. – 208 с.
5. Тест описания поведения К. Томаса (адаптация Н.В. Гришиной) // Психологические тесты / Под ред. А.А. Карелина: В 2т. – М., 2001. – Т. 2. С. 69-77.
6. Філоненко М. Психологія спілкування: Навчальний посібник / М. Філоненко. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 224 с.

ЕФЕКТ САМОЗДІЙСНЮВАНИХ ПРОРОЦТВ або ЕФЕКТ ПІГМАЛІОНА (Pygmalion effect)

- Книга американських психологів Роберта Розенталя і Ленора Джекобсона (Robert Rosenthal & Lenore Jacobson, 1968)
«Пігмаліон в шкільному класі»

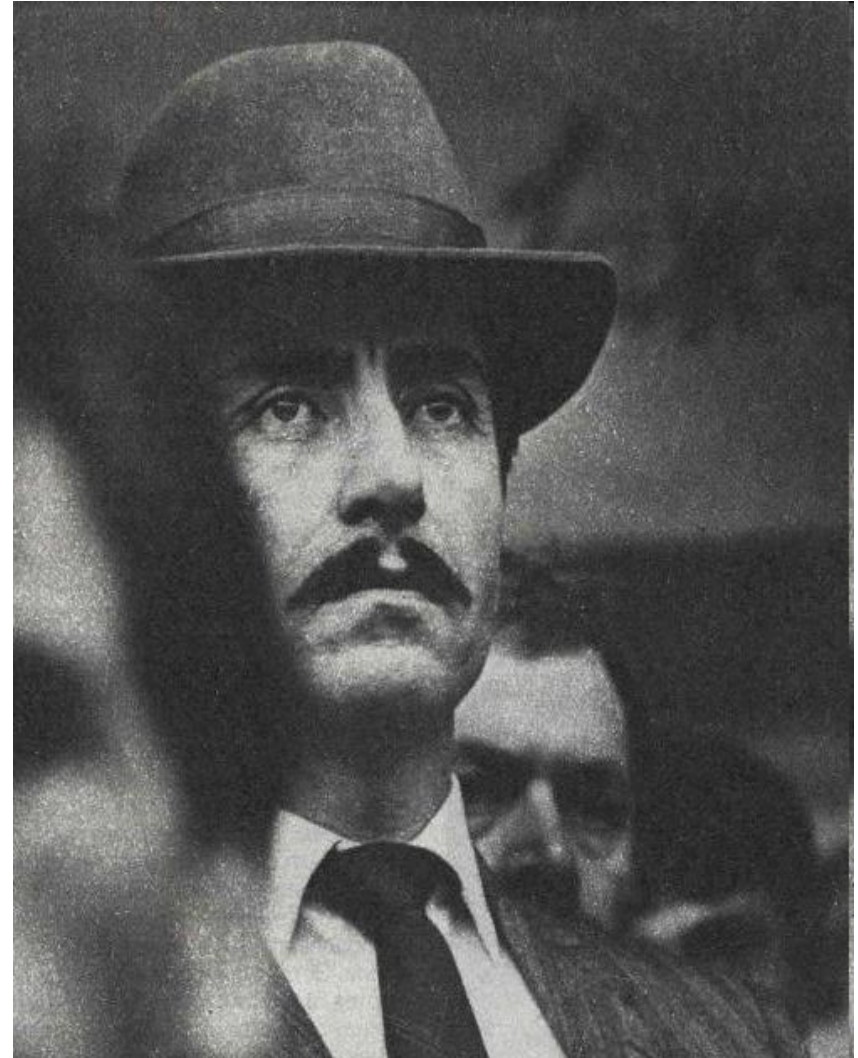
ПЕДАГОГІЧНЕ СПІЛКУВАННЯ

– це професійне спілкування викладача з учнями на уроці і поза ним, спрямоване на створення сприятливого психологічного клімату (О.О. Леонтьєв).

– це система органічної соціально-психологічної взаємодії педагога і вихованців, змістом якої є обмін інформацією, здійснення виховного впливу, організація взаємовідносин з допомогою комунікативних засобів. Причому, педагог виступає як активатор цього процесу, організовуючи його і керуючи ним (В. А. Кан-Калік).

В.А. КАН-КАЛИК (1946-1991)

- професор, доктор педагогічних наук, ректор Чечено-Інгушського державного університету (1990-1991 рр.)
- Один із дослідників педагогічного спілкування. Найвідоміші праці:
 - «Грамматика общения»,
 - «Педагогическое творчество»,
 - «Учителю о педагогическом общении»,
 - «Педагогическая деятельность как творческий процесс».

В.Л. ЛЕВІ

ПРО МИСТЕЦТВО СПІЛКУВАННЯ

«...верхня межа ролі «Учитель» проходить по ролях: «просвітитель, лікар, учений, проповідник». Нижня – «довідковий агент, дресирувальник, блазень, ексекутор»...

Вихід – тільки в переході в протилежні ролі: Того, Хто Досліджує, Оцінює, Лікує, Того, Хто Діє. У ролі, де значення враження про свою персону тьмяніє перед значущістю самої справи. До уваги невпевнених! Забудьте про слово «я». Будьте Режисерами для Інших, будьте Дослідниками і Лікарями! (Але знати про це повинні тільки ви). Тоді ваша сором'язливість перейде в прекрасну Стриманість, непевність зміниться шляхетним Сумнівом...» («Мистецтво бути іншим». Лист 7. «Роль і душа»).

ВОЛОДИМИР ЛЬВОВИЧ ЛЕВІ

(нар. 1938)

- **російський психолог, письменник і психотерапевт, лікар, художник і музикант, доктор медичних наук, доктор психологічних наук, автор наукових праць і популярних книг з психології і медицини, психотерапевт з багатолітнім стажем.**

«ГЕНІЙ, МОЦАРТ СПІЛКУВАННЯ» (за В.Л. Леві)

- + ІНТЕРЕС**
- ТРИВОЖНІСТЬ**
- + ЗВОРОТНІЙ ЗВ'ЯЗОК**
- +/- ЕГОЇЗМ**
- + АРТИСТИЗМ**
- +/- АГРЕСИВНІСТЬ**
- + ОПТИМІЗМ**
- УПЕРЕДЖЕНІСТЬ**
- + ПЕРЕДБАЧЕННЯ**
- + СИМПАТІЯ**

(«Мистецтво бути іншим». Лист 8. «Геній спілкування»).

ВИЩИЙ СЕНС СПІЛКУВАННЯ

– це самовизначення,
самореалізація,
самоствердження і
взаємозбагачення однієї
особи через іншу.

ФУНКЦІЇ ПЕДАГОГІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ

```
graph TD; A[ФУНКЦІЇ ПЕДАГОГІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ] --- B[ІНФОРМАЦІЙНА]; A --- C[ПІЗНАВАЛЬНА]; A --- D[ОБМІН РОЛЯМИ]; A --- E[СПІВПЕРЕЖИВАННЯ]; A --- F[САМОТВЕРДЖЕННЯ]; A --- G[ІНТЕГРАТИВНО-КОМПЕНСАТОРНА];
```

ІНФОРМАЦІЙНА

ПІЗНАВАЛЬНА

ОБМІН РОЛЯМИ

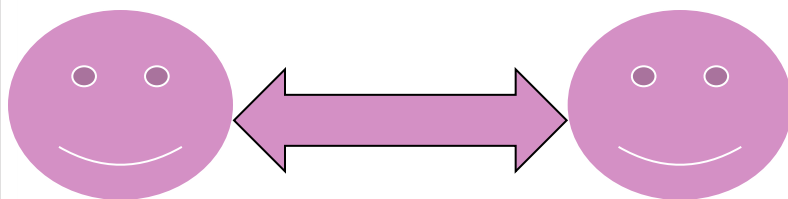
СПІВПЕРЕЖИВАННЯ

САМОТВЕРДЖЕННЯ

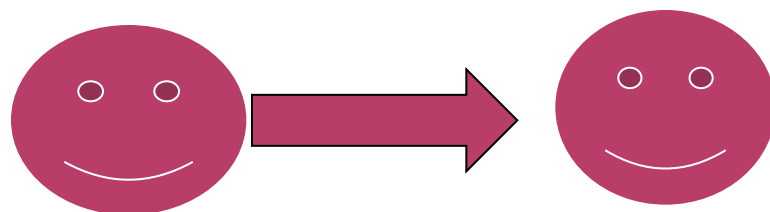
ІНТЕГРАТИВНО-КОМПЕНСАТОРНА

ХАРАКТЕР ПЕДАГОГІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ

**СУБ'ЄКТ-СУБ'ЄКТНІ
СТОСУНКИ**

**СУБ'ЄКТ-ОБ'ЄКТНІ
СТОСУНКИ**

ГОЛОВНІ ОЗНАКИ ПЕДАГОГІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ НА СУБ'ЄКТ-СУБ'ЄКТНОМУ ГРУНТІ:

- особистісна орієнтація співрозмовників;**
- рівність психологічних позицій співрозмовників;**
- проникнення у світ почуттів і переживань, готовність стати на позицію співрозмовника;**
- нестандартні прийоми спілкування.**

СУБ'ЄКТ-СУБ'ЄКТНИЙ ХАРАКТЕР ПЕДАГОГІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ

– це принцип його ефективної організації, що полягає у рівності психологічних позицій, взаємній гуманістичній установці, активності педагога та дітей, взаємопроникненні їх у світ почуттів і переживань, готовності прийняти співрозмовника, взаємодіяти з ним.

ФУНКЦІОНАЛЬНО-РОЛЬОВЕ ЧИ ОСОБИСТІСНО ЗОРІЄНТОВАНЕ СПІЛКУВАННЯ?

**ФУНКЦІОНАЛЬНО-
РОЛЬОВЕ
СПІЛКУВАННЯ**

?

**ОСОБИСТІСНО
ЗОРІЄНТОВАНЕ
СПІЛКУВАННЯ**

ПСИХОЛОГІЧНИЙ ПОРТРЕТ ОСОБИСТІСНО ЗОРІЄНТОВАНОГО ПЕДАГОГА

- він відкритий і доступний для кожної дитини, не викликає в неї страху, дає їй можливість висловлювати свої думки і почуття;
- демонструє дітям цілковиту довіру до них, не принижує їхньої гідності;
- щиро цікавиться життям вихованців, не байдужий до їхніх проблем, справедливий;
- виявляє емпатійне розуміння – бачення поведінки дитини її ж очима, вміє «постояти в чужих черевиках», відчуваючи внутрішній світ дитини;
- надає дітям реальну допомогу.

СКЛАДОВІ СПІЛКУВАННЯ

1

КОМУНІКАТИВНА

2

ПЕРЦЕПТИВНА

3

ІНТЕРАКТИВНА

КОМУНІКАТИВНІСТЬ

– професійно-особистісна якість педагога, що характеризується потребою у спілкуванні, здатністю легко вступати в контакт, викликати позитивні емоції у співрозмовників, відчувати задоволення від спілкування (І.А. Зязюн).

ОСНОВНІ КОМПОНЕНТИ КОМУНІКАТИВНОСТІ (за В.А. Кан-Каликом)

```
graph TD; A[ОСНОВНІ КОМПОНЕНТИ КОМУНІКАТИВНОСТІ (за В.А. Кан-Каликом)] --- B[КОМУНІКАБЕЛЬНІСТЬ]; A --- C[ВІДЧУТТЯ СОЦІАЛЬНОЇ СПОРІДНЕНОСТІ]; A --- D[АЛЬТРУЇЗМ];
```

КОМУНІКАБЕЛЬНІСТЬ

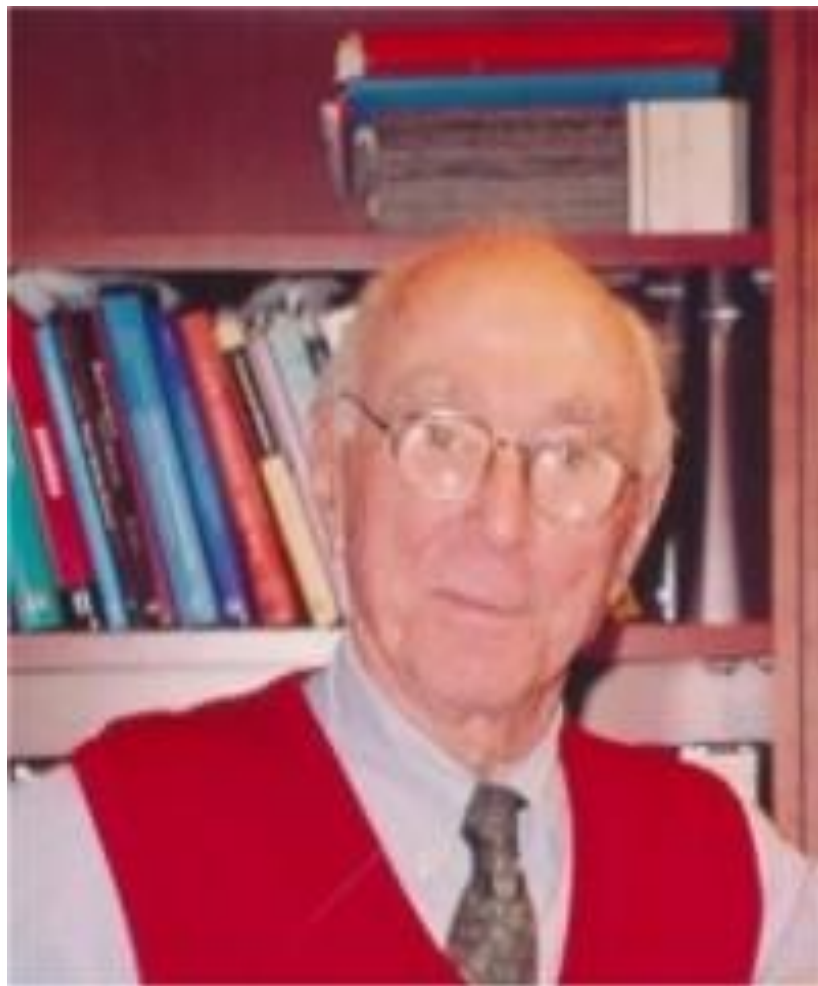
**ВІДЧУТТЯ СОЦІАЛЬНОЇ
СПОРІДНЕНОСТІ**

АЛЬТРУЇЗМ

ВІДЧУТТЯ СОЦІАЛЬНОЇ СПОРІДНЕНОСТІ. АЛЬТРУЇЗМ

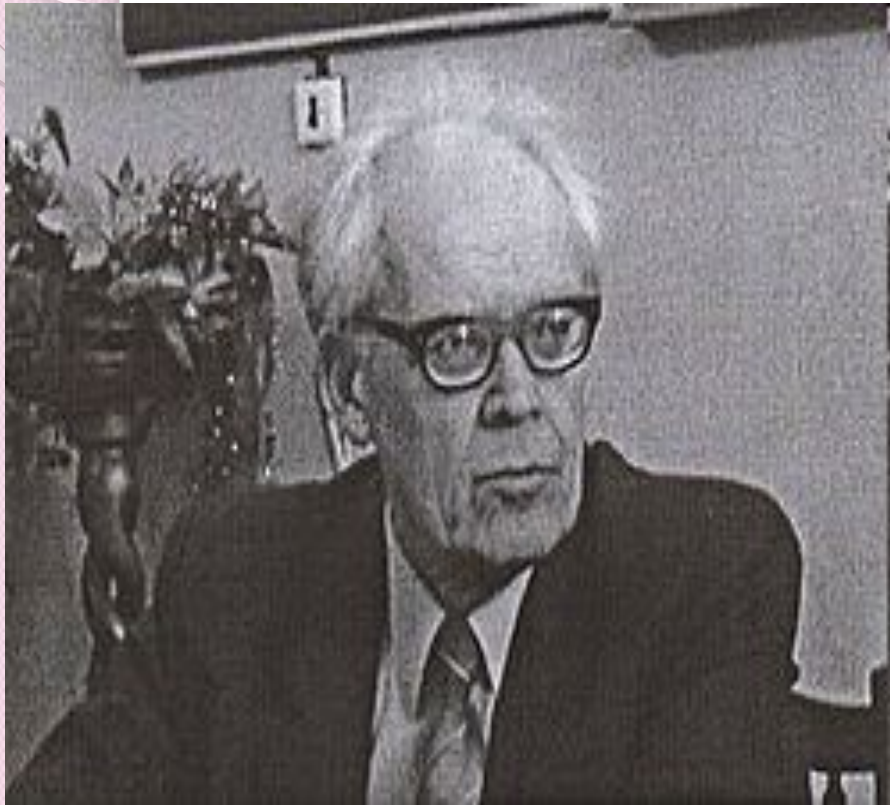
- **Відчуття соціальної спорідненості з оточенням (вихованцями, колегами)** – це об'єднання із співрозмовником, що забезпечує суб'єкт-суб'єктні стосунки у взаємодії, а не протиставлення себе, свого досвіду.
- **Альтруїзм** – це домінанта на інтересах співрозмовника, що є ознакою професійної діалогічної взаємодії.

ДЖЕРОМ СЕЙМУР БРУНЕР (1915-1998)

американський
психолог і
педагог, який в
1947 році для
позначення
факту соціальної
обумовленості
сприймання
запропонував
термін
«соціальна
перцепція».

ОЛЕКСІЙ ОЛЕКСАНДРОВИЧ БОДАЛЬОВ (1923-2014)

– видатний російський психолог, який ще у 60-ті роки ХХ ст. почав розробляти проблему міжособистісного пізнання, поклавши цим початок великому колу досліджень у галузі сприймання й розуміння людьми один одного. Серед його праць: «Сприйняття людини людиною» (1965), «Психологія спілкування» (1996), «Особистість і спілкування» (1983), «Сприйняття і розуміння людини людиною» (1982).

СОЦІАЛЬНА ПЕРЦЕПЦІЯ

– ЦЕ СПРИЙНЯТТЯ ІНШОЇ ЛЮДИНИ,
ЇЇ ЗОВНІШНІХ ОЗНАК,
СПІВВІДНЕСЕННЯ ЇХ З ЇЇ
ОСОБИСТІСНИМИ ХАРАКТЕРИСТИКАМИ
ТА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ І ПРОГНОЗУВАННЯ
НА ЦЬЙ ОСНОВІ ЇЇ ВЧИНКІВ.

ПЕРШИЙ РІВЕНЬ –
УСВІДОМЛЕННЯ ЦІЛЕЙ,
МОТИВІВ,
УСТАНОВОК
ІНШОЇ ЛЮДИНИ.

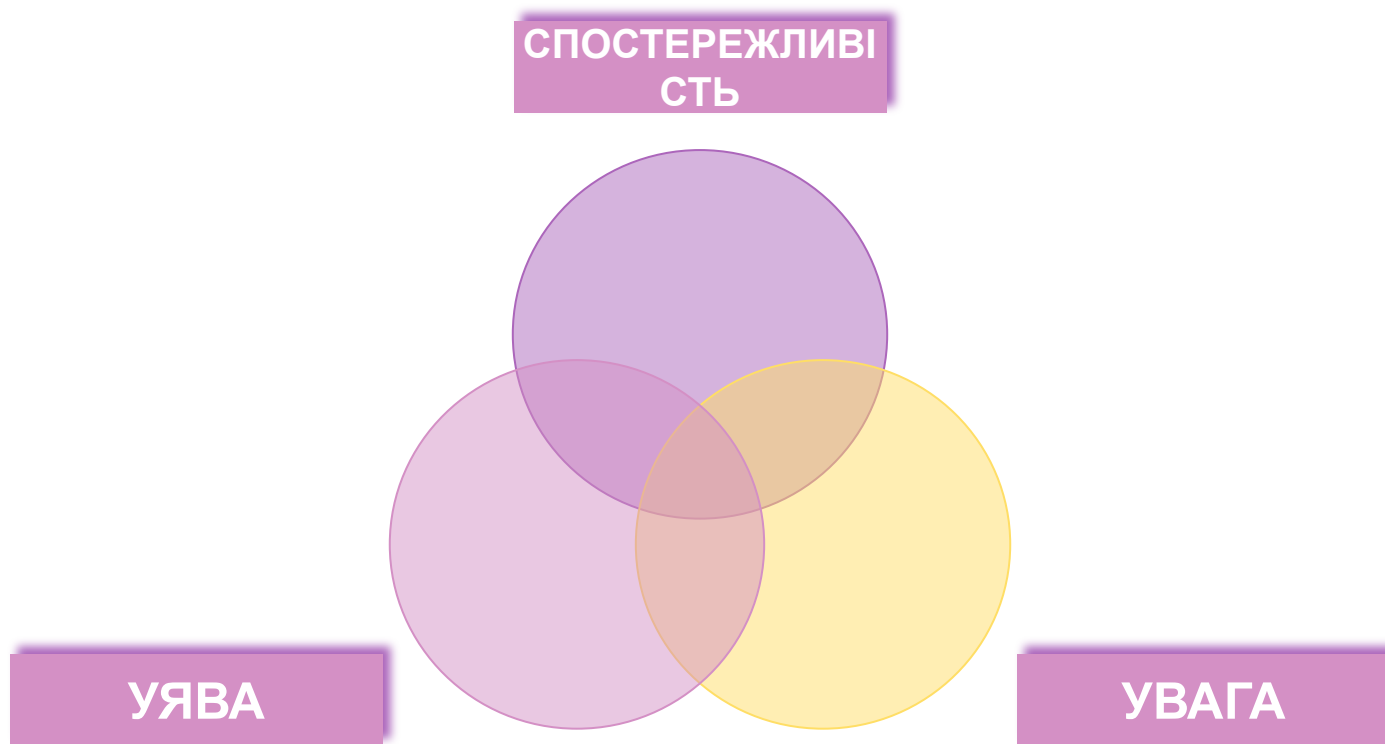
ДРУГИЙ РІВЕНЬ –
ЗДАТНІСТЬ ПРИЙНЯТИ
ЦІЛІ, МОТИВИ,
УСТАНОВКИ, ІНШОЇ
ЛЮДИНИ ЯК СВОЇ ВЛАСНІ.

В.О. СУХОМЛИНСЬКИЙ ПРО ПЕРЦЕПТИВНУ СТОРОНУ ПЕДАГОГІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ

- **«У сфері уваги педагога на уроці мають бути не тільки думки про предмет викладу, а й учні, їх сприймання, мислення, увага, активність розумової праці. А якщо увага вчителя спрямована тільки на власні думки, учні важко сприймають виклад і навіть погано розуміють учителя»
В.О. Сухомлинський**

БАЗОВА ОСНОВА ПЕРЦЕПТИВНОЇ СТОРОНИ ПЕДАГОГІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ


```
graph TD; A[МЕХАНІЗМИ  
ВЗАЄМОРОЗУМІНН  
Я] --- B[ІДЕНТИФІКАЦІ  
Я]; A --- C[ЕМПАТІЯ]; A --- D[РЕФЛЕКСІЯ];
```

**МЕХАНІЗМИ
ВЗАЄМОРОЗУМІНН
Я**

**ІДЕНТИФІКАЦІ
Я**

ЕМПАТІЯ

РЕФЛЕКСІЯ

**СТРАТЕГІЯ,
тобто
ДОМІНАНТНА ТЕНДЕНЦІЯ В ПОВЕДІНЦІ**

**ДО ЧОГО ПЕДАГОГ СХИЛЬНИЙ У ВЗАЄМОДІЇ
З УЧНЯМИ, ЇХНІМИ БАТЬКАМИ**

МЕТОД ТОМАСА-КІЛМЕНА

У 1973 році американські дослідники і психологи **Кеннет Н. Томас** та **Ральф Х. Кілмен** розробили першу класифікацію стилів вирішення конфліктів, яка згодом стала носити назву **«метод Томаса-Кілмена»**.

Автори даного методу стверджують, що в основі кожного стилю поведінки лежить основне джерело створення будь-якого конфлікту, тобто розбіжність інтересів двох чи більше сторін (*Психологическая диагностика: учебник для вузов / под ред. М.К. Акимовой, К.М. Гуревича. – СПб.: Питер, 2007. – С. 329-343*).

У вітчизняній психології вперше методика Томаса-Кілмена була запропонована **Н. В. Гришиною** у 1978 р. (*Гришина Н.В. К вопросу о предрасположении к конфликтному поведению / Н.В. Гришина // Психическое состояние. – Л., 1981. – С. 91*).

В основу визначення стратегій покладено співвідношення між увагою людини до інтересів інших людей (кооперацію з ними) і захистом особистих інтересів (наполегливістю).

СХЕМА-СІТКА ОСНОВНИХ СТИЛІВ ВИРІШЕННЯ КОНФЛІКТУ

	ІНДИВІДУАЛЬНІ дії		СПІЛЬНІ дії
АКТИВНІ дії	КОНКУРЕНЦІЯ		СПІВПРАЦЯ
		КОМПРОМІС	
ПАСИВНІ дії	УХИЛЕННЯ		ПРИСТОСУВАННЯ

«ЯКОМОГА БІЛЬШЕ ВИМОГЛИВОСТІ ДО ОСОБИСТОСТІ
І ВОДНОЧАС ЯКОМОГА БІЛЬШЕ ПОВАГИ ДО НЕЇ».
А.С. МАКАРЕНКО

СТРАТЕГІЯ
СПІВРОБІТНИЦТВА
=
СТРАТЕГІЯ УСПІХУ
=
«ВИГРАТИ/ВИГРАТИ»

ФОРМУЛА ПЕДАГОГІКИ
НЕНАСИЛЛЯ:
«ТИ МОЖЕШ І НЕ РОБИТИ
ТОГО, ЩО Я ХОЧУ,
ТИ ВІЛЬНИЙ У СВОЄМУ
РІШЕННІ, Я НЕ МАЮ
КАРАТИ ТЕБЕ ЗА
НЕВИКОНАННЯ, АЛЕ ТИ
МАТИМЕШ
НАГОРОДУ ЗА
ВИКОНАННЯ».

**СТРУКТУРА
ПЕДАГОГІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ**
(за В.А. Кан-Каликом)

ПРОГНОСТИЧНИЙ ЕТАП

«КОМУНІКАТИВНА АТАКА»

УПРАВЛІННЯ СПІЛКУВАННЯМ

АНАЛІЗ І МОДЕЛЮВАННЯ

ПРАВИЛА СПІЛКУВАННЯ:

- формування почуття «ми», демонстрація спільності поглядів;
- встановлення особистісного контакту;
- демонстрація власного ставлення;
- показ яскравих цілей спільної діяльності – накреслення спільного «ми» у майбутньому;
- передача педагогом розуміння внутрішнього стану дитини – «зчитування» настрою співрозмовника;
- постійний вияв інтересу до дітей;
- створення ситуації успіху.

СТИЛЬ ПЕДАГОГІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ

– ЦЕ УСТАЛЕНА СИСТЕМА
СПОСОБІВ І ПРИЙОМІВ,
ЯКІ ЗАСТОСОВУЄ
ПЕДАГОГ ПІД ЧАС ВЗАЄМОДІЇ

**АСПЕКТИ
СПІЛКУВАННЯ**

**СТАВЛЕННЯ
ДО ДІТЕЙ**

**ВЗАЄМОДІЯ
З ДІТЬМИ**

СТИЛІ СТАВЛЕННЯ ВИХОВАТЕЛЯ ДО ДІТЕЙ (за Я. Коломинським, Є. Панько)

ПОЗИТИВНО-АКТИВНЕ СТІЙКЕ

ПОЗИТИВНО-ПАСИВНЕ

НЕСТІЙКЕ

ВІДКРИТО-НЕГАТИВНЕ

ПАСИВНО-НЕГАТИВНЕ

```
graph TD; A[СТИЛІ КЕРІВНИЦТВА ВІДПОВІДНО ДО СТРАТЕГІЇ ВЗАЄМОДІЇ] --- B[АВТОРИТАРНИЙ]; A --- C[ДЕМОКРАТИЧНИЙ]; A --- D[ЛІБЕРАЛЬНИЙ]
```

**СТИЛІ
КЕРІВНИЦТВА
ВІДПОВІДНО
ДО СТРАТЕГІЇ
ВЗАЄМОДІЇ**

АВТОРИТАРНИЙ

**ДЕМОКРАТИЧНИ
Й**

ЛІБЕРАЛЬНИЙ

СТИЛІ ПЕДАГОГІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ

ставлення до вихованців + способи керівництва колективом
(за В.А. Кан-Каликом)

ПАРТНЕРСЬКЕ СПІЛКУВАННЯ
(за А. П. Завгородньою, С. А. Тітаренко)

**СПІЛКУВАННЯ НА ПІДСТАВІ ЗАХОПЛЕННЯ
СПІЛЬНОЮ ТВОРЧОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ**

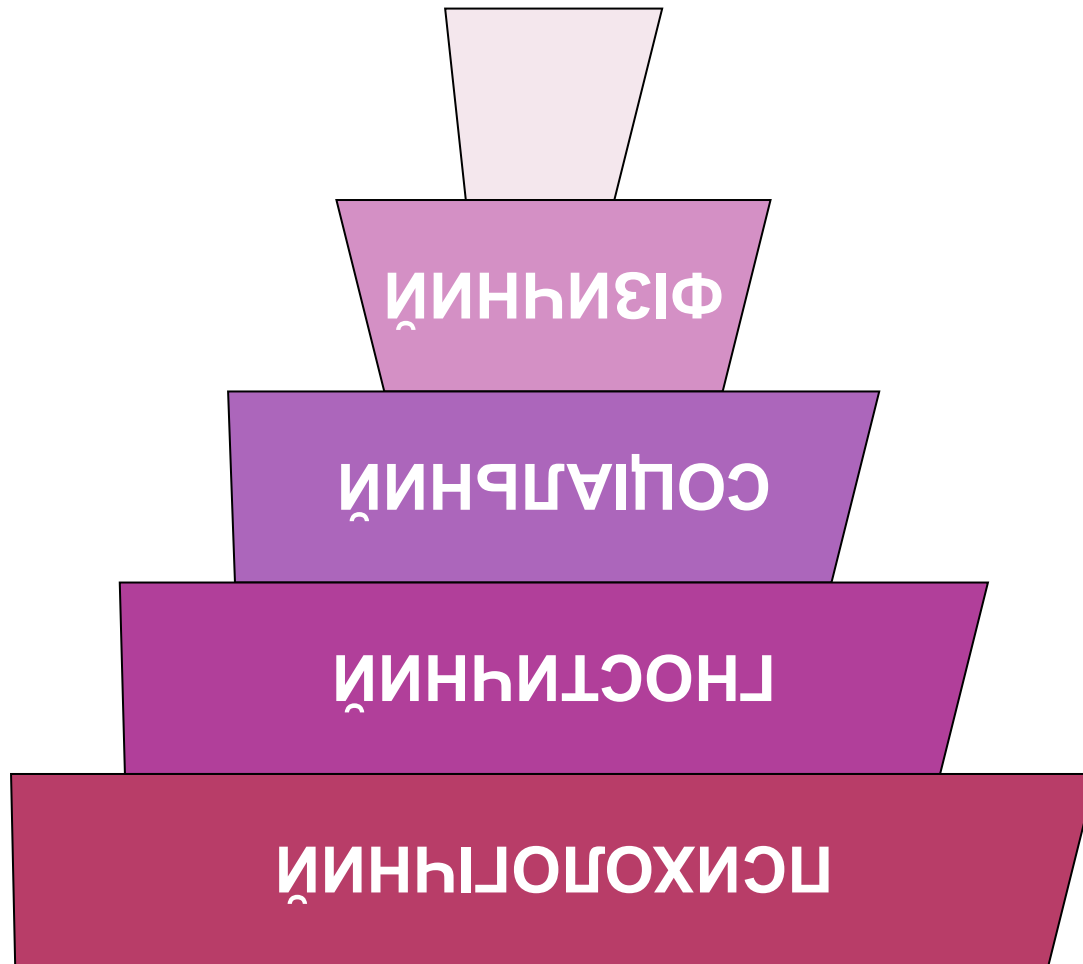
**СПІЛКУВАННЯ НА ОСНОВІ
ДРУЖНЬОГО СТАВЛЕННЯ**

СПІЛКУВАННЯ-ДИСТАНЦІЯ

СПІЛКУВАННЯ-ЗАЛЯКУВАННЯ

СПІЛКУВАННЯ-ЗАГРАВАННЯ

БАР'ЄРИ СПІЛКУВАННЯ

НЕПРОДУКТИВНІ СТИЛІ ПЕДАГОГІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ

МОНБЛАН

КИТАЙСЬКА СТІНА

ЛОКАТОР

РОБОТ

Я САМ

ГАМЛЕТ

ДРУГ

ТЕТЕРІВ

